روزنامه کثیرالانتشار سراسری ارک

* چهارشنبه
* ۲۸تیر ۱۳۹۶
*۱۹ جولای ۲۰۱۷
* سال: بیست و هفتم
* شماره (سایی) : ٤١٥٧
* ایرمی یئدینجی ایل
* صفحه ۸ ادبیّات

ناغیل

آغ قوش

بیری وار ایدی، بیری یوخ ایدی، بیر پادشاه وار ایدی. بو پادشاهین آروادی‌نین بوینونا نه قدر اوشاق دوشوردوسه، هامیسی آنا بطنیندن گلنده اؤلوردو.
نه قدر طبیب، تیلسیم، جادو ائلتدیریردیلرسه، هئچ بیر فایدا وئرمیردی.
گونلرین بیر گونونده یئنه ده پادشاهین زنه‌نی همّلی اولور. دوغماغینا بیر قدر قالمیش، پادشاه زنه‌نینی اؤز قایناتاسی‌نین یانینا گؤندریر کی، بلکه اوردا یاخشی باخالار. گون کئچیر، آی دولانیر، پادشاهین بیر اوغلو اولور. بلی، موژده-موژده اوستوندن گلیر. پادشاه زنه نینه سیفاریش گؤندریر کی، هله بیر نئچه واخت قالسین اوردا، اوشاغین بیر آز سومویو برکیسین، گلر، یئنه بیر قضا-قدر اوز وئرر.
بونلار بوردا قالماقدا اولسونلار، سنه کیمدن خبر وئریم، پادشاهین وزیریندن.
پادشاهین بیر خبیس وزیری وار ایدی. چوخدان فورصت آختاریردی کی، اونو اؤلدوروب اؤزو پادشاهلیغا کئچسین. بو طرفدن گؤردو کی، یوخ، پادشاهین اوغلو دا اولدو، تا پادشاه اؤلسه ده بونا بیر شئی چاتمایاجاق، قت ائله‌دی کی، گرک پادشاهی اؤلدوروب اونون نسلینی یئر اوزوندن کسه. بلی، بیر گئجه اؤز آداملارین گؤتوروب هوجوم ائله‌دی پادشاهین سارایینا. پادشاهی اؤلدوروب اؤزو کئچدی اونون یئرینه، ایلشدی تاختدا.
صاباحیسی گون اؤز آداملاریندان بیر دسته گؤندردی پادشاهین زنه‌نی‌نین یانینا. بیر نامه ده یالاندان پادشاهین دیلیندن یازدی کی، بس ناخوشام، گرک دورمایب گله‌سن. پادشاهین کولفتی کجاوه‌یه مینیب بو قاصیدلرله یولا دوشدو. گلیب بونلار بیر داغین اته‌یینده دوشرگه ائله‌دیلر.
ائله کی، گئجه یاریا گلدی، بو قاصیدلرین باشچیسی دوروب گلدی پادشاهین آروادی‌نین چادیرینا. وزیر اونا تاپشیرمیشدی کی، آروادی دا، اوشاغی دا اوردا اؤلدورسون. گلیب گیردی ایچریه، توتدو آروادین قولوندان. آرواد گؤردو کی، بو ملونون فیکری پیسدی، اوزون اونا توتوب دئدی:
- سن نه کیمسنه‌سن کی، اؤز پادشاهی نین آروادینا ساتاشماق ایسته‌ییرسن. قاصیدباشی گولوب دئدی:
- نه پادشاه، نه پادشاه آروادی؟
سنین ارین چوخدان او دونیایا تشریف آپاریب. ایندی پادشاه سنین ارینین وزیریدیر. بیز ده اونون امریله گلمیشیک کی، سنی ده، اوشاغینی دا گؤنده‌رک آتاسی‌نین یانینا.
آرواد بونو ائشیتجک اوشاغی قارمالاییب اؤزون آتدی بایرا. قاصیدباشی بیر سس ووردو، کئشیکچیلر اویاندیلار، دوشدولر آروادین دالینا.
آرواد گؤردو یوخ، آز قالیب کی، چاتسینلار، بیر یئره، بیر گؤیه باخیب اوشاغی آتدی دره‌یه. کئشیکچیلر چاتیب آروادی اؤلدوردولر، تای اوشاغین دالینجا دره‌یه
ائنمه‌دیلر، بیلدیلر کی، او دا حؤکمن اوردا داشلارا دیَیب اؤلوب.
بونلار پادشاهین یانینا گئتمکده اولسونلار، سنه کیمدن خبر وئریم، کؤهنه پادشاهین قارداشیندان.
کؤهنه پادشاهین بیر قارداشی وار ایدی. بو واختلاردا سیاهته گئتمیشدی.
سیاهتدن قاییدیب ایشی بئله گؤرنده باخدی کی، اونو دا اؤلدوره‌جکلر، باشینا بیر آز آدام ییغیب چکیلدی داغا. پادشاه بو احوالاتی ائشیدیب اونون دالینجا قوشون گؤندردی. آنجاق قوشون اونو توتا بیلمه‌دی. پادشاهلا اونون آراسی نه دوزلدی، نه ده اونو یوخ ائله یه بیلدی. وزیر هر نه تدبیر گؤردوسه وئجه گلمه‌دی کی، گلمه‌دی.
کؤهنه پادشاهین قارداشی گئتدیکجه قوتلندی. بونلار بیر گون گلیب همین داغا چیخدیلار.

آردی وار

یئنگی دنیا

* محمد اشراقی

یئنگی دنیا؟ هایاندادیر دوغرودان؟
گؤره ن بیلر سوروشولان سورغودان!
ایش لر بوردا دئییشیک دیر گؤزه ل دیر
آیری یئردن یاخشیلیق دا اؤزه ل دیر
یاخشیلیق لا گؤزه للیک وار گئدیش ده
دانیشیق لا دوروشوق دا یئریش ده
ایش لر گئدیر یئیین سس سیز قورقویله
کیمسه قاتمیر یالان لاری دوغرویله
بورادا دا ایشلمه سن یئمه سن
گره ک لی دیر ایش دالیجا گئده سن
وارلی یوخسول بورادا دا گؤرونور
اوره ک لرده پیس یاخشی یا دؤیونور
پیسلیک سایی آز گؤرونور ائشیک ده
اوشاق لار سا قورونورلار بئشیک ده
بیلیک له وار قوشا گئدیر ایره لی
گله جک ده داها آرتیق دوزه لی
بورا دئمک اؤلکه لرین باشی دیر
آزادلیق سا اونون تمل داشی دیر

تاریخچه زبان ترکی

ادامه از شمارهٔ قبل...
دراین رابطهٔ در منبع فوق الذکر(در تاریکی هزاره ها) چنین می آید:
کلمهٔ ایلامی "تپیر" که به معنای دبیر و محرر است، بروشنی منشا واژهٔ دبیر را در زبان فارسی آشکار میسازد.
با توجه به اینکه خط ایلامی لااقل بیش از ۱۵۰۰ سال قبل از خط پارسی باستانی اختراع شده است، نمیتوان دربارهٔ منشا ایلامی این کلمه که در اسناد هزارهٔ دوم پیش از میلاد آمده است تردید داشت. اضافه کنیم که خط ایلامی اختراع خود آن قوم بوده است، ولی اقوام آریایی-ایرانی به تصریح "پورداود" خود هرگز خط مستقلی نداشته و آنرا از اقوام غیر آریایی ایرانی و دیگر اقوام بعاریت گرفته اند، مثلا خط پارسی باستان را از بابلیان اقتباس نموده اند که آنان نیز از شومریان(سومریان) به ارث برده اند.
خط پهلوی از اقوام سامی برخاسته و خط کنونی نیز از اعراب مسلمان اخذ شده است:
"پورداود - ابراهیم" ۱۳۵۵، "فرهنگ ایران باستان" چاپ دانشگاه تهران شمارهٔ مسلسل ۱۸۷۶(ص ۱۵۹)
ثانیا، اقوام ترک که ساکنین اصلی ترکستان(توران) و سیبری جنوبی بوده اند (قوم سومر نیز از این مناطق به بین النهرین کوچیده است) ، به گواه تاریخ از حدود ۳۰۰۰ سال پیش به اینسو در سرنوشت بخش عظیمی از جامعهٔ بشری نقش تعیین کننده ای ایفا نموده اند.
آنان در پهنهٔ بیکران که از شرق تا تبت و کره ، از غرب تا روم و مصر را دربر میگرفت، با اقوام مختلفی در تماس و ترکیب و جوشش دائمی بوده اند. پر واضح است که نتیجهٔ طبیعی این وضع تاثیر متقابل در کلیه عرصه های مادی و معنوی حیات انسانی، ازجمله در زمینهٔ زبان و ادبیات خواهد بود.
وجود تعداد زیادی لغات ترکی در زبانهایی چون چینی، هندی، اردویی، روسی، فارسی، عربی، آلمانی و متقابلا از این زبانها در لهجه های مختلف زبان ترکی ، دلیل روشنی بر این امر میباشد. کافیست که ما نگاهی به اثر محقق آلمانی Gerhard Dörferتحت عنوان "واژه های ترکی-مغولی در فارسی جدید" بیاندازیم تا به عمق تاثیر زبان ترکی بر زبان فارسی، نه تنها به لحاظ واژگان بلکه به لحاظ گرامری نیز پی ببریم.
۳- قدمت ادبیات ترکی:
"اگر چنانچه براساس حدس مورخین، سومریان یک قوم ترک بوده باشند، نخستین داستان حماسی دنیا نیز یک افسانه ترکی خواهد بود." حلمی ضیاء اولکه ن (۴۶.ص-۹)
در اینجا منظور محقق از نخستین داستان حماسی دنیا، داستان معروف "گیلغامیش" میباشد.
ادامه دارد

زندگی نامه قطران تبریزی

آذربایجانین بوتون شرقده شؤهرت قازانان شاعرلرین دن بیری, سارای ادبییاتینین ایلک گؤرکم‌لی نومایندسی قطران تبریزی‌دیر. قطران تبریزی ۱۰۱۲-جی ایلده تبریز یاخینلیغینداکی شادی-آباد کندینده آنادان اولموشدور. شاعرین تام آدی ابو منصور قطران جیلی آذربایجانی‌دیر. ایلک تحصیلینی شادی-آباددا آلمیش, سونرا تبریزده اوخوموشدور.او زامان آذربایجاندا بیر نئچه فئودال دؤولت قورومو واردی. بون‌لاردان بیری ده پایتاختی گنجه ده اولان شدادی‌لر دؤولتی ایدی. عرب خیلافتی‌نین چیچکلندییی دؤورلرده گنجه موسلمان عالمی‌نین شیمالیندا ایری مدنییت مرکزینه چئوریلیر. بورادا ئونیوئرسیتئت‌لر, مکتب لر, فردی و اجتماعی کیتابخانالار, رسدخانا و طبیب مرکز لری فعالیت گؤستریر. موسلمان مدنیتی قونشو خریستیان دؤولت‌لرینه محض بوراداان یاییلیر. شرقین بیر چوخ اولکه‌لرین‌دن عالیم‌لر, شاعر لر, مئمارلار, صنعتکارلار گنجیه آخیشیر. قطران دا تحصیلینی باشا ووردوق‌دان سونرا بورایا گلیر. او, تئزلیکله گنجه‌ده شدادی‌لرین سارایینا دعوت اولونور و آز بیر واختدا بؤیوک نفوذ قازانیر. همین دؤورده اولکه‌نین باشیندا ابدولحه‌سن لشکری دوروردو و طبیعی کی, قطران دا بیر چوخ شعرلرینی اونا و اونونلا علاقه دار باش وئرمیش حادثه‌لره حصر ائدیر.
بو شعرلردن چیخیش ائدرک, قطرانین گنجه‌ده یاشادیغی دؤورو مویینلش دیرمهک مومکوندور. شعرلرین دن بیرینده قطران رووادی‌لر دؤولتی‌نین باشچیسی ابو مانسور وحسو دانین ابدولحه‌سن لشکری‌نین قوناغی کیمی گنجیه گلیشین‌دن دانیشیر. قطران یارادیجیلیغینی آراش‌دیران عالیم‌لرین فیکرینجه, بو گؤروش ۱۰۳۵-۱۰۴۰-جی ایللر آراسیندا باش وئره بیلردی. ۱۰۴۲-جی ایلده ایسه شاعر آرتیق تبریزده شهرین یاریسینی یئرله یئکسان ائتمیش دحشت‌لی زلزله‌نین شاهیدی اولموشدو. دئمه‌لی, قطران تبریزه بو طبیعی فلاکت‌دن اول قاییتمیشدی. لاکین بیر چوخ تدقیقاتچی‌لار قطرانین گنجیه زلزله‌دن سونرا گلدییینی ادعا ائدیرلر.
گؤرونور, شاعرین یئنی‌دن گنجیه دؤنوشونو ده استثنا ائتمک اولماز. ۱۰۴۶-جی ایلده قطران تبریزده بؤیوک ایران شاعری و فیلوسوفو ناصر خوسرووولا گؤروشور. ناصر خوسرو اوزونون مشهور سفرنامه اثرینده قطران آدلی گؤزل بیر شاعرله گؤروشدویونو قئید ائدیر.قطران بیر مدت ناخچیواندا, یئرلی حاکم‌لرین سارای‌لارینداا یاشادیق‌دان سونرا وطنی تبریزه دؤنور. قطران تبریزی هله ساغلیغیندا ایکن ایستئدادلی شاعر, مودریک فیلوسوف و عالیم کیمی بیر چوخ اولکه‌لرده شؤهرت قازانیر. اوزونون یازدیغینا گؤره, اونو خوراسانداا و ایراقدا یاخشی تانییر و سئویردی‌لر.قطران تؤوسنامه, قوشنامه, وامیق و ازرا آدلی اثرلرین, هابئله اساسن قسیده‌لردن عبارت ایری هجملی دیوانین مؤلفی‌دیر. ایی عصرده یاشامیش اورتا آسییا شاعری رشید وتوات یازیرکی, او عومرو بویو بیرجه حقیقی شاعر تانیمیش دیر-حکیم (مودریک) قطران تبریزینی.قطران پوئزییا ایله گنج یاش‌لارین‌دان مشغول اولماغا باشلامیش و بو ساحهده بؤیوک یارادیجیلیق ئوغورلاری قازانمیشدی. شعر یارادیجیلیغیندا اساس یئری دؤورون موختلیف حؤکمدارلارینی تعریف ائدن قسیده لر طوطور. بو اثرلر مواصیر اوخوجو و تدقیقاتچی لار اوچون قسیده‌لرده مده اولونان قهرمان‌لارین سارای‌لاریندا باش وئرن تاریخی حادثه‌لری اویرنمک و آنلاماق باخیمین دان چوخ قیمتلی‌دیر. مثال اوچون, قطران تبریزی نین شعر لرینده اوغوزلارین آذربایجانا بیر نئچه یوروشو اوز عکسینی تاپمیش‌دیر کی, همین معلومات‌لار ایندی بیزیم اوچون بؤیوک احمییت داشییر. اونون تبریز ذلزلسینه حصر اولونموش شعری قطرانا شؤهرت گتیرمیش‌دیر.اورتا عصر منبعه‌لرینه اساسلانان آذربایجان تدقیقاتچی‌لاری قئید ائدیر لر کی, قطران تبریزی فارس لئکسیکوقرافیاسی تاریخینده فارس دیلی‌نین ایلک ایضاه لی لوغتی‌نین یارادیجیسی اولموشدور. بو بارده لوغتی-فورس (فارس لوغتی) مؤلفی, شاعر و ترتیبچی اسدی توسی (خی عصر), سیحاحول-فورس مؤلفی محمّد ابن هیندوشاه ناخچیوانی (خییی عصر) و باشقالاری یازمیش‌لار.مشهور ایران شاعری ناصر خوسرو الوی آدینی چکدییمیز سفرنامه سینده قطرانین لوغت اوزرینده ایش پروسئسینی بئله تصویر ائدیر: تبریزده من قطران آدلی بیر شاعرله گؤروشدوم. ۰, آوازلا یاخشی شعر اوخویور, آنجاق فارس دیلینی پیس بیلیردی. او, دقیقی و منجیقین دیوان‌لارینی منه گتیریب, آوازلا اوخودو و آنلاشیلمایان سؤزلری ایضاه ائتمییمی خاهیش ائلدی. سونرا منیم ایضاهات‌لاریمی قئیده آلیب, اوز شعر لرینی اوخودو. اکثر عالیم‌لر ناصر خوسرووون بو فیکیرلرینی اونونلا ایضاه ائدیر لر کی, فارس (دری) دیلی قطرانین آنا دیلی دئییلدی و او, فارسجا یازان ایلک آذربایجان شاعری اولوب.اورتا عصر مؤلف‌لری‌نین اکثر قیسمی بو لوغتی یارادیجیسینین آدی ایله سادجه لوغتی-قطران, یاخود فرحنگی-قطران (هر ایکی ایفاده قطرانین لوغتی آنلامینا گلیر) کیمی قئیده آلیر.قطران تبریزی آذربایجان و ایران خالق‌لارینین پوئزییا و لئکسیکوقرافیا تاریخینده درین ایزلر بوراخمیش‌دیر

چابالیر اوره ک سینه مده

*استاد شهریار

آینایا باخاندا گؤردوم ، ساققالیما دن دوشوبدی
من کی چوخ قوجالمامیشام ، بیلمیرم ندن دوشوبدی

هنر اولسا روح جواندیر ، هله – هله دوشگون اولماز
اونداکی گؤردون دوشوبسه ن ، بو نفیر بدن دوشوبدی

اورایا کی سن گئدیرسن ، قویولار آچیبدی آغزین
شیطانین توری یاماندیر ، هر گلیب گئدن دوشوبدی

نه قدیر باشین سلامت ، ال – آیاقدا باشسیز اولماز
آیاغا دمیر دوشه نده ، باشووا چدن دوشوبدی

قویودان که خلقه قازدین ، چیخا بیلمه سن سلامتپ
آدام اینجیدن بلایه ، آدام اینجیدن دوشوبدی

چابالیر اورک سینه مده ، باشی کسیلمیش تویوق تک
پیللە نی چیخاندا گؤردوم ، سینه نفه دن دوشوبدی

سئرچه دن سیچاندان آرتیق ، توری بیز قوراندا دوشمز
آمما شئر تورون قوراندا ، فیل یا کرگدن دوشوبدی

شهریار عدندن آیری ، مرواری یئتیم قالاندا
یمن جنوبی دن ده ، باخاسان عدن دوشوبدی

بایاتی

عزیز ئیم سال یانا
دارا زولفون سال یانا
نئجه سه ن بیر آه چکه م
کور قورویا،سال یانا
******
من عاشیق ارضروما
گئدره م ارضروما
دوه سی اولموش عربه م
دوزره م هر طولوما
******
عزیزینم یار قانا
یار سوزونو یار قانا
لاچین وورموش سونایام
من چیخمیشام یار قانا
******
عاشیق ناچار آغلاما
پیس گون گئچر آغلاما
بو قاپینی باغلایان
بیر گون آچار آغلاما
******

تورکجه مثل لر

آیین ایشیغی،گئجه نین یاراشیغی.
نور ماه،برازندگی شب.
****
اتوروب گمی نین ایچینده،گمی چی نین گو'زون ایور(اتوروب گمی نین ایچینده،گمی چی نه ن ساواشئر).
هم تو کشتی نشسته هم به ناخدا گیر داده.
****
ات وئرمه ده ن ، کوفته ایسته مه(ات وئرمه میش ،کوفته الده ائدیلمز).
تا وقتی گوشت نداده ای کوفته نخواه.
****
ایکی قیرغی ساواشار،سئرچه یه ده ن دوشه ر.
دو قرقی با هم دعوا میکنند،برای گنجشک دانه می افتد
****
ایو ساتان بیر ایل دولتی اولار ایو آلان بیر ایل کاسب.
هر کی خونه بفروشه یک سال وضعش توب میشه و اونی که خونه می خره یک سال بی پولی میکشه
****
الی باغلی اولانین دوگنی چوخ اولار.
کسی که دستاش بسته هست خیلی ها جسارت زدنشو پیدا می کنند
****
احمد بی غم دیر.
آدم بی خیالی است.
****
ادب بازاردا ساتیلماز.
ادب در بازار فروخته نمیشود.
****
ال الی یویار ، ال ده دؤنه ر اوزو یویار.
دست، دست را می‌شوید، دست برمی گردد صورت را می‌شوید(همدلی و کمک به دیگران و رفتار متقابل آنها در تمامی زمینه‌ها).
****
اتینن درناغین آراسینا گیرمه.
میان گوشت و استخوان نرو (میان دو برادر جدایی نینداز)

مشاهیر و شخصیت های چشمگیر آذربایجان

*تالیف: پروفسور چنگیز قاجار

شاه اسماعیل صفوی

ادامه از شمارهٔ قبل...
شاه اسماعیل پس از نشستن بر تخت پادشاهی دستور داد تا همهٔ خطبا، خطبه بنام دوازده امام بخوانند و عبارت اشهد أنّ علیاً ولی الله را به اذان اضافه کنند و فرمان داد، در بازارها ابابکر و عمر و عثمان را لعن کنند و هر کس مخالفت کرد، سرش را از تن جدا کنند. وی در مقابل مخالفت اطرافیان خود، مبنی بر عواقب رسمی کردن مذهب شیعه اثنی عشری گفت: مرا بدین کار واداشته‌اند؛ خدای عالم و حضرت معصومین همراه منند و من از هیچ کس باک ندارم و یک کس را زنده نمی گذارم، روز جمعه می‌روم و خطبه مقرر می‌دارم.
اعلام تشیع به عنوان مذهب رسمی
شاه اسماعیل در اولین اقدام مهم خود، در شهر تبریز مذهب تشیع را به عنوان مذهب رسمی دولت و مملکت صفوی اعلام نمود. نکته جالب این است که در آن هنگام برخی از مردم تبریز نیز شافعی مذهب که متمایل به اهل البیت می باشند بودند و الباقی شیعه بودند و

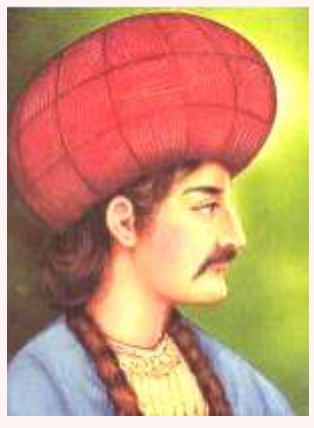

شاه اسماعیل پس از نشستن بر تخت پادشاهی دستور داد تا همهٔ خطبا، خطبه بنام دوازده امام بخوانند و عبارت اشهد أنّ علیاً ولی الله را به اذان اضافه کنند و فرمان داد، در بازارها ابابکر و عمر و عثمان را لعن کنند و هر کس مخالفت کرد، سرش را از تن جدا کنند.
وی در مقابل مخالفت اطرافیان خود، مبنی بر عواقب رسمی کردن مذهب شیعه اثنی عشری گفت: مرا بدین کار واداشته‌اند؛ خدای عالم و حضرت معصومین همراه منند و من از هیچ کس باک ندارم و یک کس را زنده نمی گذارم، روز جمعه می‌روم و خطبه مقرر می‌دارم.
در مورد انگیزه‌های شاه اسماعیل از رسمی کردن مذهب تشیع باید گفت: این اقدام اولاً توان یک ایدئولوژی مذهبی پویا را به خدمت دولت جدید درآورد و به دولت قدرت غلبه بر مشکلات را می‌داد.
ثانیاً اینکه این عمل تمایز آشکاری بین دولت صفویه و امپراتوری عثمانی که قدرت اصلی جهان اسلام در قرن دهم بود، بوجود آورد و بدین ترتیب به دولت صفوی هویّت ارضی و سیاسی داد.
ادامه دارد